

PLAGIĀTISMA ATKLĀŠANA UN NOVĒRŠANA STUDIJU PROCESĀ

Detecting and Preventing of Plagiarism in the Study Process

Ingrīda Veikša

Turība University, Latvia

Abstract. *The educational work is based on the acquisition and use of previously created cultural, artistic and scientific values for the purpose of student growth. In the educational process works created by other authors may be used without the author's consent and payment of remuneration, provided the necessary conditions are met. However, these works are not always used in good faith, and quite often students use them without references, thus assigning them to self-writing, or ordering them to be written by others, in violation of the principle of academic integrity. Creativity is the main criterion for creating an author's work. However, authors are often influenced by previous works of other authors that they have seen, heard, felt, which is quite natural. When this influence goes beyond originality, the newly created work is recognized as plagiarism, or appropriation of authorship.*

The aim of the study is to identify ways in which the works of other authors are unlawfully used in the study process, thus creating plagiarism, as well as offering solutions to reduce plagiarism.

In the research was used an analytical method of scientific research and method of grammatical, teleological, systemical and historical interpretation of legal norms. For the conclusions were used inductive and deductive method of scientific research.

In order to evaluate the legitimate use of the work of other authors in the study process, the data on recorded cases of plagiarism in universities in Latvia were reviewed. In order to analyse the issues of influence and misappropriation, disputes between authors of works in different countries were analysed.

The results of research highlighted that Latvian legislation provides extensive and detailed rights for students, but does not impose any obligations to them, and this legal framework should be improved.

Keywords: *copyright, plagiarism, study process.*

Ievads

Introduction

Studējošo pienākums ir patstāvīgi studēt, tai skaitā, izstrādāt patstāvīgos rakstu darbus - referātus, esejas, studiju darbus, kvalifikācijas, bakalaura vai maģistra darbus. Visi šie rakstiskie darbi atbilst Autortiesību likumā

uzskaitītajiem literārajiem darbiem (Autortiesību likums, 2000, 4.1), par kuru autoru tiek uzskatīts studējošais.

Gandrīz visas augstskolas Latvijā ir izstrādājušas iekšējos normatīvos aktus plaģiātisma mazināšanai un novēršanai. Lai gan šo normatīvo aktu nosaukumi un teksti ir dažādi, visos ir noteiktas galvenās prasības darbu patstāvīgai izstrādei – darbs ir jārada pašam studējošajam, papildinot to ar citu autoru iepriekš uzrakstītiem tekstiem un vizuālo materiālu, dodot precīzas atsauces. Izglītības process ir balstīts uz iepriekš radīto kultūras, mākslas un zinātnes vērtību apgūšanu un izmantošanu studējošo izaugsmes mērķim. Citu autoru darbu izmantošanu izglītības procesā atļauj Autortiesību likums, ja tiek ievēroti nepieciešamie nosacījumi, kā citēšanai atbilstošais apjoms un autora vārda un darba nosaukuma norādīšana (Autortiesību likums, 2000, p. 21).

Tomēr ne vienmēr studiju procesā citu autoru darbi tiek godprātīgi izmantoti, studējošie diezgan bieži tos izmanto bez atsaucēm, tādējādi uzdodot par sevis rakstītiem. Ir arī sastopami gadījumi, kad studējošie pasūta uzrakstīt savus studiju darbus citai personai. Šāda rīcība jau uzskatāma par ļaunprātīgu studiju procesa pārkāpšanu un būtu nopietni sodāma, tomēr ne vienmēr to ir iespējams atklāt vai pierādīt. Akadēmiskais godīgums iet roku rokā ar vispārējo izpratni par godīgumu mūsu sabiedrībā. Laikā, kad sabiedrības ikdienā aizvien vairāk pieaug tehnoloģiju loma, kad internets ir kļuvis par ikdienas rīku informācijas ātrai un ērtai iegūšanai, šī tēma, kas skar akadēmisko godīgumu, kļūst īpaši aktuāla.

Interneta laikmetā lietotāju veidotās informatīvās platformas ļauj personām izveidot, izplatīt un piekļūt saturam dažādos formātos visā pasaulē. Lai arī tas padara informācijas iegūšanu vēl nebijuši vieglu, tas rada arī zināmas problēmas atbildības noteikšanā gadījumos, kad publicētais saturs ir aizsargāts ar autortiesībām (Valpētere, 2018). Plaģiāts ir pieaugoša problēma arī augstākajā izglītībā, un interneta izmantošana ir padarījusi šo problēmu visaptverošu. Daudzās valstīs šī problēma ir kļuvusi par diskusiju tematu, un augstākās izglītības iestādēm ir pienākums pārskatīt savu politiku attiecībā uz akadēmisko negodīgumu. Turcijā veiktajā pētījumā par interneta plaģiātismu augstākajā izglītībā tika atklāts, ka nevien skolēni un studējošie veido plaģiātu, bet autoru tiesības nereti pārkāpj arī pedagogi, kopējot un izplatot internetā iegūtus materiālus. Laika ierobežojumi, darba slodze un uzdevumu grūtības tika norādītas kā galvenie iemesli tendencēm uz interneta plaģiātu (Eret & Ok, 2014).

Diskusijas par akadēmisko un zinātnisko ētiku turpinās Vācijā, un parasti tās ir saistītas ar plaģiāta publisku izmeklēšanu politiķu akadēmiskajā darbībā. Vadošā loma šai darbībā ir Pētniecības ombudam (*Ombudsmann für die Wissenschaft*), kurš izmeklē ziņojumus par pārkāpumiem pētniecībā, stingri ievērojot caurspīdīguma un stingras konfidencialitātes principu, kā arī garantējot ziņotāja anonimitāti. (Ruipérez & García-Cabrero, 2016). Plaģiātam ir sociāla, akadēmiska un ekonomiska ietekme uz sabiedrību. Tas bremzē radošumu un

inovāciju radīšanas vietā sekmē atdarināšanu. Finansiālie zaudējumi tirdzniecībai un rūpniecībai ir visaptveroši, ja tiek veicināta plaģiātisma kultūra (Satija & Martínez-Ávila, 2019).

Pētījuma mērķis ir identificēt veidus, kā studiju procesā tiek prettiesiski izmantoti citu autoru radītie darbi, tādējādi veidojot plaģiātu, kā arī piedāvāt risinājumus plaģiātisma mazināšanai.

Metodoloģija *Methodology*

Pētījumā tika izvērtēti plaģiātisma novēršanas noteikumi vairākās Latvijas augstskolās. Lai novērtētu citu autoru darbu likumīgu izmantošanu studiju procesā, pētījuma autore salīdzināja datus par fiksētajiem plaģiātisma gadījumiem Biznesa augstskolā Turība (turpmāk – BAT) laika posmā no 2016. līdz 2019. gadam. Lai analizētu autortiesību piesavināšanās problemātiku, tika analizēti dažādās valstīs notikušie strīdi starp darbu autoriem un personām, kas izmantojuši šo autoru darbus savu darbu veidošanā. Lai iegūtu datus par pasūtījuma darbu rakstīšanas piedāvājumiem, tika aplūkota interneta vietnē www.ss.com pieejamā informācija.

Pētījumā tika izmantota analītiskā metode, lai izpētītu dažādu pētnieku veiktos pētījumus par plaģiātismu un tā novēršanu, kā arī tika izmantotas tiesību normu interpretācijas gramatiskā, sistēmiskā, teleoloģiskā un vēsturiskā metode, lai novērtētu esošo tiesisko normu nepietiekamo regulējumu un piedāvātu grozījumus ar plaģiāta novēršanu saistītos tiesību aktos. Secinājumu izdarīšanai izmantota induktīvā un deduktīvā zinātniskās pētniecības metode.

Citu autoru radīto darbu prettiesiska izmantošana studiju procesā *Unlawfull use of works created by other authors in the study process*

Piesavināšanās māksla nereti robežojas ar plaģiātu, un siena starp šiem jēdzieniem ir gauži plāna. *Piesavināšanās māksla jeb appropriation art* ir jēdziens, ar ko mākslas tiesību kontekstā apzīmē "iepriekš radīta objekta vai attēla izmantošanu, to tikai nedaudz pārveidojot" (Žīgurs, 2017). Tomēr plaģiāts atšķirībā no ietekmēšanās ir pierādāms, piemēram, plaģiators ir izmantojis nepublicētu manuskriptu vai nepublicētu ideju (Svece, 2004).

Uzdodot darbu par savu (nenorādot atsaucis), studējošais pārkāpj autora tiesības uz autorību (tiesības tikt atzītam par autoru), kā arī tiesības uz vārdu (tiesības pieprasīt, lai viņa vārds būtu pienācīgi norādīts visās kopijās un jebkurā publiskā pasākumā). Neievērojot autora personiskās tiesības un pārkopējot viņa darbu savā darbā, vienlaikus tiek pārkāpta arī autora mantiskā tiesība uz darba reproducēšanu.

Lai izvairītos no plaģiātisma, studējošajiem ikreiz citējot vai citādi iekļaujot savā darbā cita autora darbu, ir nepārprotami jāatsaucas uz to, norādot attiecīgā darba nosaukumu un autoru, kā arī citu relevanto informāciju (Kalnāja-Zelča, 2014). Veidojot atsauci, noteikti ir jāmin autora vārds un darba nosaukums, kā arī izdevums (grāmata, žurnāls), kurā šis darbs ietverts, tā izdevējs, izdošanas vieta, gads un lappuse. Ja autors ir izmantojis savas tiesības nenorādīt vārdu pie publicēta vai publiskota darba, tad saskaņā ar Autortiesību likumā 8. pantā noteikto prezumpciju, autora vietā jānorāda redaktors vai izdevējs (Autortiesību likums, 2000, p. 8).

Ja tiek citēts darbs, kas atrodas (pieejams) internetā, tad grāmatas nosaukuma, izdevēja un izdošanas gada vietā jānorāda pilna interneta adrese (saikne jeb hiperlinks). Saskaņā ar Eiropas Savienības Tiesas nolēmumu *Sanoma lietā* (GS Media v. Sanoma Media, 2015) šādos gadījumos studentam nav obligāti jāpārliedzinās, vai autordarbs, uz kuru aizved viņa norādītā saikne, ir bijis likumīgi ievietots internetā - augšupielādēts ar autortiesību īpašnieka piekrišanu. Taču tas noteikti būtu jādara, ja izmantojums būtu komerciāls.

Latvijā ir notikušas atsevišķas tiesvedības, analizējot ietekmēšanās un piesavināšanās šauru robežu. Piemēram, 2003. gada decembrī Latvijas tiesa par plaģiātu atzina Raimonda Staprāna lugu „Postītājs”, kas veidota pēc Skaidrītes Annas Gailītes darba „...un tad ienāca postītājs” (Paklone, 2014, p/ 87).

Kriminālatbildība par autorības piesavināšanos, uzdodot darbu par savu un nenorādot autora vārdu, Latvijas tiesās tika skaitīta no 2008. līdz 2014. gadam. Šis strīds vistiešāk atsaucās uz izglītības procesu, jo vienas augstskolas (sprieduma rakstīšanas laikā Rēzeknes Augstskolas; jaunais nosaukums - Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas) studente piesavinājās citas augstskolas (Vidzemes augstskolas) studentes rakstīto diplomdarbu un aizstāvēja to, uzdodot par pašas rakstītu. Viss būtu beidzies labi, ja augstskola nebūtu nolēmusi izdot grāmatu, kurā bija publicēts arī minētais diplomdarbs. To pamanīja diplomdarba autore un cēla prasību tiesā. Tomēr lietas iztiesāšanas laikā tika grozīta Krimināllikuma 148. pants, uz kura pamata tika celta prasība (Krimināllikums, 1998, 148), un process tika izbeigts (*Persona J.G. v. Persona Z.Š.*, 2014). Līdz ar to negodīgā studente tika cauri bez soda, bet īstā darba autore nesaņēma nekādu ne morālu, ne mantisku atlīdzību par viņai nodarīto personisko tiesību aizskārumu.

Vārds “*plaģiāts*” nav pieminēts ne Autortiesību likumā, ne kādā citā Latvijas vai starptautiskajā normatīvajā aktā. Tomēr Eiropas kultūrā šis jēdziens labi pazīstams vairāk nekā divtūkstoš gadu, kopš Romas impērijas laikiem, kur “*plagiare*” nozīmēja nolaupīt bērnu. Plaģiāta koncepts neaprobežojas tikai ar formālas tāpatības gadījumiem; publicēt darbu, kas ir citas personas darba adaptācija, un uzdot to par savu oriģināldarbu, arī ir plaģiāts (Paklone, 2014, p. 88). Oksfordas skaidrojošā vārdnīcas definē, ka “*plagiarizēt*” nozīmē kopēt

citas personas idejas, vārdus vai darbus un uzdot tos par savējiem (Wehmeier et al., 2005, 1149). Literatūras avotos tiek paplašināti skaidrots, ka tas ir „cita autora oriģināldarba vai tā daļu uzdošana par savējo” vai tāds „darbs, kurā veiktas nenozīmīgas satura vai formas izmaiņas (piemēram, romāna personām doti citi vārdi) vai kurš ievietots citā kontekstā” (Paklone, 1997, 41).

Tomēr pētījumā tika konstatēts, ka izglītības procesā šis vārds tiek lietots paplašināti, ietverot šajā jēdzienā arī citus akadēmiskā godīguma pārkāpumus, studējošo darbu rakstīšanu pēc pasūtījuma vai savu darbu atkārtotu iesniegšanu vairākiem pārbaudījumiem vai zinātniskiem pētījumiem – darbību, kas tiek apzīmēta ar jēdzienu „pašplaģiāts”.

Ja plaģiāts ir autortiesību pārkāpums, tad jāatzīst, ka ne katrs autortiesību pārkāpums ir plaģiāts. Autortiesības ir ierobežota laika monopolistiska kontrole, ko nacionālie likumi piešķir jebkuras mākslinieciskas, intelektuālas vai zinātniskas vienības radītājam. Bet autortiesību īpašniekam piešķirtās tiesības nav absolūtas, jo tajās ir iekļauts noteikums par darba godīgu izmantošanu zināšanu progresam un likumīgi atļauta lietošana nav ne autortiesību pārkāpums, ne plaģiāts (Satija & Martínez-Ávila, 2019).

Pētījums liecina, ka ne visi studējošie ne vienmēr pareizi izprot noteikumus par darba godīgu izmantošanu zināšanu progresam, ne arī likumā (Autortiesību likums, 2000) noteiktos izņēmumus par citu autoru darbu izmantošanu izglītības procesā. Neapzinās nepieciešamību atsaukties uz autora vārdu, kā arī neizprot, cik liels drīkst būt citēšanai pieļautais apjoms. Jaunā paaudze, kas veidojusies tā sauktajā „informācijas sabiedrībā”, internetu uztver kā savas dzīves telpas dabisku paplašinājumu. Uz jautājumu, kas ir publiskā vietā atrodošies darbi, kuru izmantošanu personīgiem mērķiem atļauj likums, studējošie atbilst, ka tie ir internetā atrodamie darbi. Autortiesību likumā (2000) 25. pantā ir neprecīzi izteikta Autortiesību direktīvā (Par dažu autortiesību un blakustiesību aspektu saskaņošanu informācijas sabiedrībā, 2001, 5.3.h) noteiktā prasība, ka bez autora atļaujas drīkst personiskām vajadzībām fotografēt un publiskot darbus, piemēram, arhitektūras vai tēlniecības darbus, kas radīti pastāvīgai eksponēšanai sabiedriskās vietās. Lai šo nepareizo interpretāciju novērstu, būtu nepieciešams Autortiesību likuma 25. pantu papildināt ar daļu, kas nosaka, ka šajā pantā minētais neattiecas uz gadījumiem, kad minēto darbu attēlojums ir pieejams sabiedrībai internetā (pa vadiem vai citādā veidā tādējādi, ka tam var piekļūt individuāli izraudzītā vietā un individuāli izraudzītā laikā).

Darbu rakstīšana pēc pasūtījuma

Commissioning to another person to write the work

Pētījuma procesā tika konstatēti gadījumi, kad studējošie pasūta uzrakstīt savus studiju darbus citai personai. Šāda rīcība uzskatāma par ļaunprātīgu studiju

procesa pārkāpšanu un būtu nopietni sodāma, tomēr ne vienmēr šo pārkāpumu ir iespējams atklāt vai pierādīt.

Atverot sludinājumu portālu *www.ss.com*, redzams, ka plaši tiek piedāvāts izstrādāt visu līmeņu darbus – mājas darbus, referātus, prakses atskaites, kursa darbus, diplomdarbus utt. Aplūkojot šo vietni 31.12.2019, redzams, ka 141 persona piedāvā kursa darbu, referātu un diplomdarbu rakstīšanas pakalpojumus (Sludinājumi, 2019).

Ar šādu "pakalpojumu sniegšanu" nodarbojas gan individuāli darboņi, gan uzņēmumi. Ļoti plaši tiek piedāvāts izstrādāt darbus arī tiesību zinātņu studijās. Piemēram, kāds "juridiskais birojs" piedāvā: "izstrādāt kvalitatīvus kvalifikācijas darbus, diplomdarbus un maģistra darbus studentiem (potenciālajiem kolēģiem) jebkurā tiesību zinātņu nozarē, kuriem nav iespējas un laika izstrādāt tos pašiem." Vēl šāds sludinājums vietnē *www.ss.com*: "Sniedzam maģistra darbu, bakalaura darbu, citu oriģinālu studiju darbu izstrādi no A līdz Z, kuri tiks noformēti atbilstoši metodiskajiem norādījumiem, un darba izpildes laikā Jums tiks veiktas visas korekcijas pēc darba vadītāja norādījumiem (Sludinājumi, 2019).

Rēgu rakstnieku (*ghostwriter*) fenomens ir plaši sastopams dažādās cilvēka intelektuālās un radošās darbības jomās, taču tieši akadēmiskajā jomā tas raisa visasākās diskusijas par attiecīgās darbības pieļaujamību un nepieciešamību to izskaust ar dažādiem tiesiskiem instrumentiem (Gulbis, 2016). Šādi rakstītus darbus ir ļoti grūti konstatēt, un reizēm pārņem skumja bezspēcības sajūta, kad redzi, ka darbs nevar būt paša studenta rakstīts (jo tas vai nu neatbilst viņa vispārējam zināšanu un izpratnes līmenim, vai ir uzrakstīts pārāk ātri), bet to nav iespējams pierādīt, un studējošais var triumfēt par darba vadītāja un recenzenta veiksmīgu apmānīšanu. Katrai augstskolai Latvijā ir izveidoti iekšējās kārtības noteikumi, kas regulē atsauču veidošanu, un katra no tām ir izvēlējusies nedaudz atšķirīgu formu, tas ir darīts ar mērķi, lai vieglāk varētu atklāt plaģiātu, lai studējošajiem nebūtu tik vienkārši izmantot citu augstskolu studentu radītos darbus savu darbu veidošanai. Tomēr arī tas ne vienmēr atklāj darba patieso autoru, jo „rēgu rakstnieki” parasti rūpīgi iepazīstas ar attiecīgās augstskolas noformēšanas noteikumiem.

Reizēm šādus negodīgus studentus gan aptur Valsts pārbaudījuma komisija, jo darba aizstāvēšanas laikā tie nespēj atbildēt uz komisijas uzdotajiem jautājumiem, taču, ja arī prezentāciju kāds palīdzējis labi sagatavot, var gadīties, ka darbs tiek aizstāvēts, atzīme tiek izlikta un nenopelnītais diploms tiek izsniegts.

Jāpiebilst gan, ka reizēm šāda rīcība studentam izvēršas par ļoti rūgtu mācību. Piemēram, ja darba rakstītājs vienu un to pašu darbu ar nelieliem grozījumiem piedāvā divu vai vairāku augstskolu studentiem. Tad uzvarētājs ir tas, kurš pirmais augšupielādējis darbu plaģiātisma kontroles sistēmā, bet atlikušajiem jāsamierinās ar plaģiāta konstatēšanu un eksmatrikulāciju. Tādā veidā viņi zaudē ne vien „rakstniekam” samaksāto honorāru, bet arī studiju

maksas daļu, kas paredzēta darba aizstāvēšanai. Ja tomēr students vēlas pabeigt studijas un aizstāvēt (cerams) paša rakstītu jaunu darbu, viņam jāmaksā papildus maksa.

Ja darbs ir rakstīts pēc pasūtījuma, tad nav notikusi autorības piesavināšanās jeb plaģiāts klasiskajā izpratnē. Autors drīkst savu darbu parakstīt ar savu vārdu vai ar pseidonīmu, vai vispār nenorādīt savu vārdu. Latvijas likums nosaka autoram tiesības pieprasīt, lai viņa vārds būtu norādīts, kā arī tiesības pieprasīt anonimitāti (Autortiesību likums, 2010, 14). Tas nozīmē, ka darbu rakstīšana pēc pasūtījuma un sava vārda nenorādīšana pilnībā atbilst tiesību normu prasībām un neveido autortiesību pārkāpumu.

Tomēr šāda rīcība veido izglītības noteikumu pārkāpumu, jo studējošais nepilda pienākumu apgūt pamatizglītības programmu, kā arī ievērot izglītības iestādes iekšējos normatīvos aktus (Izglītības likums, 1998, p. 54). Kā norāda Augstākā tiesa savās atziņās “tiesību uz izglītību īstenošana ir nesaraujamai saistīta ar izglītojamo jeb pašu skolēnu pienākumiem izglītības iegūšanas procesā. Izglītojamo pienākumi ir vērsti uz to, lai skolēni pēc iespējas efektīvāk varētu apgūt izglītības programmu” (Persona A v. Rīgas domes Izglītības, kultūras un sporta departaments, 2017).

Taču Izglītības likuma noteikumi attiecas tikai uz pamatizglītības programmu, bet nenosaka pienākumu apgūt vidējo vai augstāko izglītību. Speciālais likums attiecībā uz studējošajiem ir Augstskolu likums (1995), kurā diemžēl nav ne vārda par studējošo jebkādiem pienākumiem.

Izglītības noteikumu pārkāpšana netiek uzskatīta ne par administratīvu, ne kriminālu pārkāpumu, par to nav paredzēti nekādi sodi. Visi pienākumi un atbildība izglītības jomā gulstas uz izglītības iestādēm. Piemēram - par studiju līguma noteikumu pārkāpšanu var uzlikt naudas sodu izglītības iestādes vadītājam, bet nekāds sods nav paredzēts studējošajam (Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss, 1984, 201.59) Tiesību akts zaudēs spēku 2020. gada 1. jūlijā, un to nomainīs jaunais Administratīvās atbildības likums (2018), savukārt katras nozares pārkāpumi un sodi tiks noteikti speciālajos likumos. Tas nozīmē, ka attiecībā uz augstākās izglītības iegūvi tos vajadzētu noteikt Augstskolu likumā, tomēr nekādas darbības, lai to īstenotu, šobrīd netiek veiktas.

Augstskolu izstrādātie noteikumi plaģiātisma novēršanai ***Rules for the prevention of plagiarism by higher education institutions***

Pētniecības ombuds Vācijā ir izstrādājis un plaši izplatījis paškontroles rokasgrāmata. Tā ietekmē daudzas universitātes Vācijā ir izveidojušas pašas savu Pētniecības ombuda biroju, kas ir ļāvis standartizēt kritērijus negodīgas rīcības noteikšanai un īstenošanai (Ruipérez & García-Cabrero, 2016).

Gandrīz visas Latvijas augstskolas ir izstrādājušas noteikumus akadēmiskā godīguma nodrošināšanai, lai izskaustu vai vismaz samazinātu plaģiātismu un paaugstinātu studējošo izpratni par nepieciešamību apgūt savu profesiju, nevis tikai iegūt diplomu. Paraugus iekšējo normatīvo aktu izstrādāšanai augstskolas ir ņēmušas gan no nevalstiskās organizācijas Akadēmiskā godīguma centrs izstrādātajiem dokumentiem, gan no ārvalstu augstskolu, piemēram, Kembridžas universitātes izstrādātajiem iekšējiem normatīvajiem aktiem, gan citiem dokumentiem. Turklāt, katrai augstskolai ir izveidoti noteikumi atsauču veidošanai, un katra no tām ir izvēlējusies nedaudz atšķirīgu formu. Tas, galvenokārt, ir darīts ar mērķi, lai vieglāk varētu atklāt plaģiātu, lai studējošajiem nebūtu tik vienkārši izmantot citu augstskolu studentu radītos darbus savu darbu veidošanai.

Latvijas Universitāte definē plaģiātu kā cita autora publicētu vai nepublicētu darbu (t.sk. vārdu, izteikumu u. c.) izmantošana, nenorādot precīzu atsauci uz attiecīgo autoru un/vai darbu. Studējošajam par šo plaģiāta iesniegšanu draud sods līdz pat eksmatrikulācijai (Noteikumi par akadēmisko godīgumu, 2016).

Rīgas Tehniskā universitāte nosaka, ka plaģiāts ir cita autora publicētu vai nepublicētu darbu (t.sk. vārdu, izteikumu u.c.) izmantošana, nenorādot precīzu atsauci uz attiecīgo autoru un/vai darbu. Par plaģiāta iesniegšanu studējošajam piemēro brīdinājumu par eksmatrikulāciju vai eksmatrikulē. (Akadēmiskā godīguma kodekss, 2016).

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija brīdina studējošos būt uzmanīgiem, lai nepārkāptu autortiesības un nepasludinātu cita autora paveikto par savu darbu, t.i., nenodarbotos ar plaģiātismu. Darbu kontekstā nopietnākie zinātnieka ētikas pārkāpumi ir saistīti ar akadēmiskā godīguma principu pārkāpumiem zinātniskajā darbībā, tai skaitā - citu personu publicēto un nepublicēto pētījumu izmantošana bez attiecīgas atsauces. Ja plaģiāts tiek konstatēts studiju laika pētniecības darbā, tad atkarībā no konstatētā plaģiāta apjoma studentam var tikt samazināts vērtējums vai uzdots izstrādāt citu darbu (par citu tematu) un ierosināt akadēmijas vadībai izteikt studentam brīdinājumu par eksmatrikulāciju. Ja plaģiāts tiek konstatēts noslēguma bakalaura darbā vai maģistra darbā, students tiek eksmatrikulēts (Metodiskie norādījumi, 2016).

BAT ir izstrādāta virkne iekšējo normatīvo aktu cīņai ar plaģiātismu. Nolikums par studējošo patstāvīgo darbu izstrādāšanu (Nolikums par studējošo patstāvīgo darbu izstrādāšanu, 2015) nosaka secību un kārtību, kā jāraksta patstāvīgie darbi, īpašu uzmanību veltot atsauču noformēšanai.) Speciālais nolikums akadēmiskā godīguma nodrošināšanai definē atsevišķus plaģiāta veidus, raksturojot katru no tiem. (Nolikums par akadēmisko godīgumu un plaģiātismu, 2017). BAT Studiju nolikums nosaka studējošajiem pienākumu godprātīgi studēt attiecīgās studiju programmas ietvaros, un, veicot pētījumus, izmantot citu autoru darbus tikai izmantošanas mērķim atbilstošā apjomā, obligāti norādot izmantotā

darba autoru un nosaukumu. Ir noteikts, ka katram pārbaudījumam jāiesniedz atbilstoši prasībām veidots darbs un nav tiesību iesniegt vienu darbu vairākas reizes, ja tajā nav veikti būtiski papildinājumi. Studiju nolikums paredz gadījumus, kad studējošais nav bijis godprātīgs un iesniedzis darbu, kas ir plaģiāts, vai atkārtoti iesniedzis vienu un to pašu darbu bez būtiskiem papildinājumiem. Šādos gadījumos studējošajam darbs ir jāveic atkārtoti, bet atkārtota pārkāpuma gadījumā studējošais tiek eksmatrikulēts (Studiju nolikums, 2018). Valsts pārbaudījuma nolikums regulē gadījumus, kad studējošais ir iesniedzis plaģiātu noslēguma darbu (kvalifikācijas darbā, diplomdarba vai maģistra darba) aizstāvēšanai. Studiju nolikums šādā situācijā attiecīgi nosaka, ka studējošais tiek eksmatrikulēts ar tiesībām triju gadu laikā atkārtoti izstrādāt un iesniegt darbu aizstāvēšanai, bet, ja darbā tiek konstatētas plaģiātisma pazīmes atkārtoti, tad studējošais tiek eksmatrikulēts bez tiesībām aizstāvēt darbu (Valsts pārbaudījuma nolikums, 2016).

Plaģiāta atklāšanas metodes *Methods of detection of plagiarism*

Saskaņā ar jaunākajiem pieejamajiem datiem 2014. gadā Vācijas Pētniecības ombuds saņēma 63 ziņojumus, deviņos no tiem tika sākta īpaša procedūra. Vairāk nekā puse bija saistīta ar acīmredzamām akadēmiskā godīguma tēmām: 32% bija saistīti ar autorību konfliktiem (parasti tas ir saistīts ar līdzstrādnieku veidotiem pētījumiem, kurus bija parakstījis akadēmiskais vadītājs vai projekta vadītājs), un 22% bija saistīti ar plaģiātu (Ruipérez & García-Cabrero, 2016).

Plaģiāta atklāšanai pēdējos gados tiek izmantotas dažādas datorprogrammas, kas palīdz uzzināt aizgūto vai nozagto tekstu jaunajā dokumentā, ja tāds ir, un arī saskaita līdzības procentus starp aizdomās turēto tekstu un milzīgo anti-plaģiātu programmatūras datu bāzi. Plaģiāta programmatūra nepārbauda, vai kādā darba daļā nav plaģiāta. Tā vietā tas tikai pārbauda darbu, salīdzinot ar milzīgo, bet ierobežoto datu bāzi, un, ja ir gadījumi, kad jaunais teksts ir tieši tāds pats vai līdzīgs kādam no datu bāzes avotiem, tas izceļ šo pārklāšanos, kā arī norādu uz sākotnējiem avotiem (Satija, & Martínez-Ávila, 2019).

Interneta vidē atrodami vairāki piedāvājumi pārbaudīt plaģiāta esamību autoru darbos. Dažreiz tie ir pieejami bez maksas, dažreiz tikai par samaksu. Tomēr ir ļoti jāuzmanās savu darbu publiskošanu (augšuplādēšanu) šajos rīkos, ja nav pārliecības par datu atbilstošu un likumīgu tālāko izmantošanu. Ir dzirdēts, ka šie rīki ir izveidoti, lai iegūtu lielu apjomu autoru darbus, kurus pēc tam var izmantot visdažādākajos veidos. Tāpēc pirms atdodam savu garīgās darbības rezultātu (autordarbu) izmantošanai, ir jābūt pilnīgai pārliecībai, ka tas tiks izmantots atbilstoši autora interesēm.

Viens no plaģiāta atklāšanas rīkiem, par kura izcelsmi un darbu likumīgu izmantošanu nav šaubu, ir Latvijas augstskolu kopīgiem spēkiem izveidotā vienotā datorizētā plaģiātisma kontroles sistēma (turpmāk - VDPKS), kurā darbus iespējams salīdzināt ar 16 Latvijas augstskolās studējošo izstrādātajiem darbiem, kā arī ar tīmeklī atrastiem dokumentiem. BAT ir pievienojusies šai sistēmai, un pārbauda tajā katru iesniegto kvalifikācijas, bakalaura, maģistra un doktora darbu. Ik semestri vairāki studējošie netiek pielaisti pie darba aizstāvēšanas un ir spiesti atkārtoti izstrādāt un iesniegt savu darbu un par aizstāvēšanu maksāt papildu maksu. Saskaņā ar BAT noteikumiem, ja darbā tiek konstatētas sakritības ar kādu no VDPKS ievietotajiem darbiem no 15% līdz 30% apjomā, darbs tiek vērtēts fakultātes dekāna organizētā komisijā trīs personāla sastāvā. Taču, ja darbā tiek konstatētas sakritības vairāk nekā 30% apmērā, tas tiek uzskatīts par plaģiātu bez turpmākām pārbaudēm.

Juridiskās fakultātes studentu darbus komisija pārbauda pēc kritērijiem, kas noteikti fakultātes dekāna rīkojumā, un darbs tiek atzīts par plaģiātu it sevišķi, ja darbā ir atrodamas sakritības:

- 1) studējošā it kā paša izteiktajā viedoklī, komentārā, secinājumos vai priekšlikumos,
- 2) avotu izmantošanas secībā tiesību aktu, literatūras vai judikatūras citātos,
- 3) vienādas drukas kļūdas vai raksturīgas frāzes.

Datubāzē parasti ir ārkārtīgi liels internetā atrodamo vietņu skaits: gan aktīvās, gan arhivētās, kā arī liela dokumentu kolekcija. Lai arī datu bāzē ir tūkstošiem dažādu žurnālu, e-grāmatu un tīmekļa lapu, tomēr tajā, iespējams, nav viss par doto tēmu. Tāpēc daži plaģiāti netiek atpazīti (Satija, & Martínez-Ávila, 2019). It sevišķi tas attiecas uz tekstiem, kas tulkoti no svešvalodām. Tomēr zināmas cerības ir sagaidīt progresu arī šajā jautājumā. Erasmus+ projekta "Eiropas līmeņa tīkls akadēmiskā godīguma veicināšanai" ietvaros izstrādātajās „Akadēmiskā godīguma vispārējās vadlīnijās” kā viens no plaģiātisma veidiem tika norādīts tulkošanas plaģiātisms, tas ir - saturs, kas no oriģinālvalodas ir pārtulkots citā valodā un atkārtoti lietots bez oriģināla autora atzīšanas. Līdzīgu dokumentu atrašanas panākumi ir atkarīgi arī no programmatūras spējas atklāt starpvalodu plaģiātismu (t. i., plaģiātismu saturošs dokuments ir oriģināldokumenta mašīntulkojums vai cilvēka tulkojums) (Tauginienė et al., 2019). Čehijas Mendela universitātes (Mendel University in Brno) profesors Tomass Foltineks (Tomáš Foltýnek) piedalījās projektā „Plaģiāta politikas ietekme augstākajā izglītībā visā Eiropā” un veica plaģiāta noteikšanas rīku izstrādi. Projekta ietvaros jau pieejama terminu vārdnīca un drīz tiks izveidotas arī Akadēmiskās integritātes vadlīnijas un Starpnozaru sadarbības rokasgrāmata, kā arī Izglītojošo materiālu krājums. Šie rīki pieejami Eiropas Akadēmiskās integritātes tīkla (ENAI) mājas lapā (2018).

Teksta salīdzināšanas programmatūru dažkārt kļūdaini sauc par “plaģiātisma noteikšanas programmatūru” jeb “plaģiātisma pārbaudītāju”. Teksta salīdzināšanas programmatūra veido līdzības atskaites, pārbaudot iesniegtā dokumenta līdzību ar resursiem savās datubāzēs, ko parasti veido interneta avoti, žurnālu un konferenču raksti, grāmatas un studentu darbi. Līdzības atskaites norāda uz līdzībām starp iesniegto darbu un citiem avotiem datubāzēs. Ne visas līdzības, ko izceļ teksta salīdzināšanas programmatūra, ir plaģiātisma dēļ. Pētnieki norāda, ka šīs līdzības noteikti ir jāpārbauda cilvēkam (Tauginienē et al., 2019). Šī pieeja nešaubīgi tiek izmantota BAT plaģiātisma atklāšanas un novēršanas procesā rūpīgi izanalizē visus vienādos tekstus, un plaģiātisms netiek atzīts gadījumos, kas sakrīt likuma teksti, tiesu nolēmumi un citi avoti, kuri netiek aizsargāti ar autortiesībām.

Pētījuma rezultāti

Results

Lai novērtētu plaģiātisma attīstības vispārējo tendenci, tika salīdzināti dati par fiksētajiem plaģiātisma gadījumiem BAT Juridiskajā fakultātē laika posmā no 2016. līdz 2019. gadam.

Šajā periodā kopumā tika fiksēti 23 plaģiāti, no tiem pirmā līmeņa studiju programmās – piecas reizes, bet bakalaura un maģistra studiju programmās katrā pa astoņām reizēm. Kā redzams, augstāku izglītības līmeņu apgūšana nemazina studējošo negodīgās tieksmes, izmantot citu autoru darbus sava „slinkuma lāpšanai”. Tomēr BAT Juridiskajā fakultātē ir skaidri novērojama pārkāpumu samazināšanās tendence:

- 1) 2016.gadā, kad BAT uzsāka izmantot VDPKS, tika fiksēti desmit plaģiāta gadījumi;
- 2) 2017.gadā, lai arī nedaudz, bet šo gadījumu skaits samazinājās līdz astoņiem;
- 3) 2018.gadā jau bija jūtams būtisks progress, jo tika konstatēti tikai trīs plaģiātisma gadījumi;
- 4) 2019.gadā tika konstatēti tikai divi plaģiātisma gadījumi pavasara sesijā, bet rudens sesijā vairs nebija neviena plaģiāta!

Sešos no minētajiem gadījumiem konstatēti vienādi teksti ar kāda cita autora darbu vairāk nekā 30% apjomā, kas atzīstams par plaģiātu bez papildus pārbažu veikšanas. Interesanti norādīt, ka četros gadījumos šī procentu apjoms tika būtiski pārsniegts, un darbos tika konstatēti vienādi teksti 53% un pat 71% apmērā. Pārējos gadījumos vienādo tekstu apjoms svārstījās no 15% līdz 30% robežās. Šajos gadījumos darbs tika vērtēts speciālā plaģiātisma novēršanas komisijā trīs personu sastāvā, un darbs tika atzīts par plaģiātu gadījumos, kad tika fiksēta tekstu sakritība studējošā it kā paša izteiktajā viedoklī, secinājumu un priekšlikumu daļā,

vai arī ja fiksēta sakritība vairāku citātu secībā. Vēl tika pievērsta uzmanība arī drukas kļūdām un dažādu mazo vārdu (partikulu, saikļu u.c.) lietošanai darbā, kas nepārprotami norādīja uz darba pārkopēšanu no cita avota. Tika konstatēti arī gadījumi, kad darbs ir kompilēts no vairākiem citu autoru darbiem. Piemēram, vienā gadījumā studējošais bija izmantojis citas augstskolas studentu rakstītos darbus 13% un 11% apmērā, kā arī divus tīmeklī atrastus darbus 16% un 13% apmērā. Tā kā visi šie darbi bija izmantoti bez atsaucēm, tad vienādo tekstu apjoms tika summēts, rezultātā sasniedzot vienādus tekstus 53% apmērā, kas, protams, tika atzīts par plaģiātu.

Pētījumā secināts, ka galvenokārt studenti izmantoja BAT vai Latvijas Universitātes studentu darbus, bet ir atsevišķi gadījumi, kad darbi tiek kopēti no Rīgas Stradiņa Universitātē un Daugavpils Universitātē rakstītiem darbiem. Visos šajos gadījumos fakultātes dekāns izdeva rīkojumu, ka darbs nav virzāms aizstāvēšanai, un studenti tika eksmatrikulēti ar tiesībām iesniegt apstiprināšanai jaunu tēmas pieteikumu, patstāvīgi izstrādāt jaunu darbu un iesniegt to aizstāvēšanai atkārtoti. Rīkojumā ir noteikts arī, ka darba nākamā aizstāvēšana būs pa maksu, un ka atkārtota plaģiāta gadījumā studējošais tiks eksmatrikulēts bez tiesībām aizstāvēt darbu atkārtoti.

Secinājumi un priekšlikumi *Conclusions and recommendations*

Lai gan gandrīz visas augstskolas ir centušās izskaust gan plaģiātismu, gan citādu negodīgu rīcību, tomēr neviens no izstrādātajiem iekšējās kārtības noteikumiem plaģiātisma novēršanai, ne arī plaģiāta atklāšanas rīki pilnībā nepasargā studiju procesu no negodprātīgiem studentiem.

Daļēji šāda situācija ir izveidojusies tāpēc, ka Augstskolu likumā (Augstskolu likums, 1995) studējošajiem nav noteikti nekādi pienākumi, toties ir noteiktas plašas un detalizētas tiesības. Akadēmiskais godīgums iet roku rokā ar vispārējo izpratni par godīgumu mūsu sabiedrībā. Autordarbu neatļauta izmantošana studiju procesā ir daudz bīstamākā, kā varētu šķist pirmajā brīdī, jo tā veido nepareizu attieksmi pret citu cilvēku radītajām vērtībām, veido tiesisko nihilismu un attīsta krāpnieciskās tieksmes.

Lai to nepieļautu, Augstskolu likumā vajadzētu iekļaut ne vien tiesības, bet arī pienākumus studējošajam studēt godīgi, kā arī noteikt kritērijus, kad studējošo rīcība tiek atzīta par negodīgu, un viņi tiek sodīti, vai pat viņiem tiek liegtas turpmākās studijas. Tie varētu būt dažādi autortiesību pārkāpumi, neatļautu palīgīdzekļu izmantošana, viena un to paša darba atkārtota iesniegšana dažādiem pārbaudījumiem, citas personas veidota darbu iesniegšana kā savējā u.tml. Iespējams, ka tas liktu studējošajiem rūpīgāk apdomāt, vai ir vērts imitēt studēšanu, lai saņemtu tikai diplomu, nevis izglītību un profesiju, jo savā

profesionālajā darbībā šāds viltus speciālists nespēs izturēt konkurenci un negūs ne panākumus, ne gandarījumu par paveikto!

Papildus būtu jāiekļauj Autortiesību likumā skaidrāki noteikumi attiecībā uz darbu izmantošanu izglītības mērķiem. Kā arī precīzāk jānorāda, ka internets nav uzskatāms par publisku vietu Autortiesību likuma izpratnē.

Summary

It is the students' duty to study successfully and independently, including writing their own study papers, referring to the sources used in these papers. However, the work of other authors in the study process is not always used in good faith. Students often use them without references, thus submitting them as if they were written by themselves. There are also cases when students commission another person to write his study paper. Such behaviour is considered as a malicious violation of the study process and would be severely punished, but it is not always possible to detect or prove it.

In order to evaluate the legitimate use of the work of other authors in the study process, the data on recorded cases of plagiarism in universities in Latvia were reviewed. In order to analyse the issues of influence and misappropriation, disputes between authors of works in different countries were analysed.

In order to evaluate the general trend of plagiarism development, data on recorded cases of plagiarism at the Turība University were compared. Between 2016 and 2019, 23 plagiarisms were detected, of which five were in first-level study programs and eight in bachelor and master programs. Obviously, acquiring higher levels of education does not diminish students' dishonesty, but nevertheless there is a clear downward trend in violations.

Although almost all HEI have tried to eliminate plagiarism and other forms of unfairness, none of the internal rules for the prevention of plagiarism or tools for detecting plagiarism fully protect the study process from unscrupulous students.

The results of research highlighted that Latvian legislation provides extensive and detailed rights for students, but does not impose any obligations to them, and this legal framework should be improved.

Literatūra References

- Administratīvās atbildības likums (2018). Pieņemts: 25.10.2018. Stājas spēkā: 01.07.2020. Publicēts: Latvijas Vēstnesis, 225, 14.11.2018. OP numurs: 2018/225.1.
- Akadēmiskā godīguma kodekss (2016). Rīgas Tehniskā universitāte. Apstiprināts ar RTU Senāta 2016. gada 29. februāra Senāta sēdes lēmumu. Pieejams: https://www.rtu.lv/writable/public_files/RTU_rtu_studiju_reglaments_7.1.1.4..pdf
- Augstskolu likums (1995). Pieņemts: 02.11.1995. Publicēts: "Latvijas Vēstnesis", 179 (462), 17.11.1995., "Ziņotājs", 1, 11.01.1996.
- Autortiesību likums (2000). Pieņemts: 06.04.2000. Publicēts: "Latvijas Vēstnesis", 148/150 (2059/2061), 27.04.2000., "Ziņotājs", 11, 01.06.2000.
- Eret, E., & Ok, A. (2014). Internet plagiarism in higher education: Tendencies, triggering factors and reasons among teacher candidates. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 39(8), 1002–1016. DOI: 10.1080/02602938.2014.880776

- GS Media v. Sanoma Media (2015). Eiropas Savienības Tiesa, Lieta C 160/15 GS Media BV pret Sanoma Media Netherlands BV, Playboy Enterprises International Inc., Britt Geertruida Dekker (Sanoma).
- Gulbis, R. (2016). Rēģu rakstnieku darbība akadēmiskajā jomā – autortiesību un tikumības apsvērumi. *Jurista vārds 31.05.2016 /NR. 22. (925)*. Retrieved from <https://juristavards.lv/doc/268687-regu-rakstnieku-darbiba-akademiskaja-joma-autortiesibu-un-tikumibas-apsverumi/>
- Izglītības likums (1998). Pieņemts: 29.10.1998. Publicēts: Latvijas Vēstnesis, 343/344, 17.11.1998.; Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs, 24, 24.12.1998.
- Kalnāja-Zelča, I. (2014). Kas ir plaģiāts un kā no tā izvairīties? Skaidrojums par autortiesību un blakustiesību objektu izmantošanu mācību procesā. Eversheds Bītāns. Retrieved from http://www.visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/metmat/skaidrojums_par_autortiesibasam.pdf
- Krimināllikums (1998). Pieņemts: 17.06.1998. Publicēts: Latvijas Vēstnesis, 199/200, 08.07.1998.; Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs, 15, 04.08.1998.
- Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss (1984). Pieņemts: 07.12.1984. Stājas spēkā: 01.07.1985. Zaudē spēku: 01.07.2020. Publicēts: Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 51, 20.12.1984.
- Metodiskie norādījumi pētniecības darbu izstrādei un aizstāvēšanai studiju virzienā „Tiesību zinātne” (2016). Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas Ekonomikas un pārvaldības fakultāte”.
- Nolikums par akadēmisko godīgumu un plaģiātismu (2017). Biznesa augstskola Turība Apstiprināts Biznesa augstskolas Turība Senāta 25.01.2017. sēdē, protokols Nr.1.
- Nolikums par patstāvīgo pētniecisko darbu izstrādāšanu un noformēšanu (2015). Biznesa augstskola Turība Apstiprināts Biznesa augstskolas Turība Ārkārtas Senāta 28.08.2015. sēdē, protokols Nr.8.
- Noteikumi par akadēmisko godīgumu Latvijas Universitātē (2016). Latvijas Universitāte Apstiprināti ar 25.02.2013. Senāta lēmumu Nr. 287, Ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 27.06.2016.
- Paklone, I. (2014). *Literāra darba autorības koncepti: kontekstuālie aspekti*. Promocijas darbs filoloģijas doktora grāda iegūšanai Literatūrzinātnes nozarē, Literatūras teorijas apakšnozarē. Latvijas Universitāte.. Retrieved from https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/5253/44887-Inese_Paklone_2014.pdf?sequence=1
- Paklone, I. (1997). *Autortiesības*. Rokasgrāmata. Rīga: Izdevniecība AGB.
- Par dažu autortiesību un blakustiesību aspektu saskaņošanu informācijas sabiedrībā (2001) Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2001/29/EK (2001. gada 22. maijs). Oficiālais Vēstnesis L 167 , 22/06/2001 Lpp. 0010 – 0019.
- Persona A. v. Rīgas domes Izglītības, kultūras un sporta departaments (2017). Augstākās tiesas 26.04.2017. spriedums Nr. SKA-115/2017 (A420225114).
- Persona J.G. v. Persona Z.Š. (2014). Augstākās Tiesas Krimināllietu departamenta lēmums lietā Nr. SKK-48/2014. 12.03.2014.
- Ruipérez, G., & García-Cabrero, J.-C. (2016). Plagiarism and academic integrity in Germany. *Comunicar: Media Education Research Journal*, 24(48), 9–17. DOI: 10.3916/C48-2016-01
- Satija, M. P., & Martínez-Ávila, D. (2019). Plagiarism: An essay in terminology. *DESIDOC: Journal of Library & Information Technology*, 39(2), 87–93. DOI: 10.14429/djlit.39.2.13937

- Sludinājumi (2019). Kursi, izglītība / Kursa darbi, referāti, diplomdarbi SS.COM. Retrieved from <https://www.ss.com/lv/work/courses-education/preparation-for-exams-courses/>
- Studiju nolikums (2018). Biznesa augstskola Turība Apstiprināts Biznesa augstskolas Turība Senāta 28.11.2018. sēdē, protokols Nr.12.
- Tauginienē, L. et al (2019). *Akadēmiskā godīguma vispārējās vadlīnijas*. ENAI atskaite 3A. Retrieved from http://www.academicintegrity.eu/wp/wp-content/uploads/2019/10/RED_Guidelines_RTU_VS_amended_v2.pdf
- Valpētere, J. (2018). Interneta starpnieku atbildība par trešo personu publicēto saturu. *Jurista vārds* 18. 09. 2018 /NR. 38 (1044). Retrieved from <https://juristavards.lv/doc/273372-interneta-starptnieku-atbildiba-par-treso-personu-publiceto-saturu/>
- Valsts pārbaudījuma nolikums (2016). Biznesa augstskola Turība Apstiprināts Biznesa augstskolas Turība Senāta 27.01.2016. sēdē, protokols Nr.1.
- Žīgurs, R. (2017). Piesavināšanās jēdziens mākslas tiesībās. *Jurista vārds*. 1.08.2017 /NR. 32 (986). Retrieved from <https://juristavards.lv/doc/271110-piesavinasanas-jedziens-makslas-tiesibas/>
- Wehmeier, et al., (2005). *Oxford Advanced Learners Dictionary*. 7th edition. Oxford University Press. 1777.